

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
1 (2012), ss. 261-287.

“KIRAÂT-I AŞERE”NİN İMAM, RÂVÎ VE TARİKLERİNE DAİR MANZUM BİR ESER İNCELEMESİ

Necattin Hanay

Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Ü. İlahiyat F., Tefsir

Özet: İslamî ilimlerin her alanında manzum tarzda eserler kaleme alınmıştır. Özellikle kıraât ilmiyle ilgili manzum eser yazmanın gelenek halini aldığını görmekteyiz. Sahih kıraâtleri nihai anlamda, “aşere”ye itmam eden İbnü'l-Cezerî ve öncesinde Şatıbî gibi kıraât âlimlerinin manzum eserler verdiği bilinmektedir. İşte bu makalede biz, İbnü'l-Cezerî'nin Takrîb adlı mensur eserinden hareketle kaleme alınmış ve on mütevatir kıraâtin imâm, râvî ve tariklerini içeren manzum bir yazma eseri inceleyeceğiz.

Anahtar kelimeler: Kıraât, manzum eser, imam, râvî, tarik

An Examination of Manuscript Regarding Transmitters of Variants of Reading

Abstract: Some books have been written in poetic style in all areas of Islamic sciences. In particular, we see that the writing in poetic style in the science of Qur'anic reading has become a tradition. Some qurrâ such as ibn al-Jazari and before him al-Shatibî are known to have written such works. In this article, we will examine the manuscript, which comprises qurrâ and transmitters, sanads of ten mutawatir variants and has been written on the basis of al-Taqrîb written in the prose style by Ibn al-Jazari.

Key words: Qiraat, written in verse, imam, râvî (transmitter), tarîk (variant)

دراسة مخطوط منظوم لدى الأئمة و الرواة و الطرق في القراءات العشر

الملخص:

كتبت بعض المؤلفات بالأسلوب الشعري في جميع مجالات العلوم الإسلامية. على وجه الخصوص، ونرى أن الكتابة عن علم القراءات في الأسلوب الشعري لقد أصبحت أمراً تقليدياً. ومن المعروف أن القراء مثل ابن الجزري الذي أتم القراءات الصحيحة عشرة في نهاية المطاف وقبله الشاطبي قد ألفوا المنظومات. ففي بحثنا، سنقوم بدراسة مخطوط يضم الأئمة والرواة والطرق للقراءات العشر المتواترة، و الذي ألف مستمداً من "التقريب" الذي على هيئة المنشور لابن الجزري.

الكلمات المفتاحية: القراء، المنظوم، الإمام، الراوي، الطريق

Giriş

Dünyanın en geniş ilmi mirasına sahip geleneklerinden biri İslam'dır. İslam âlimleri Kur'an'la dolaylı veya doğrudan ilişkili olan her konuda eser ortaya koymuştur. Kütüphaneler dolusu yazmaların mevcudiyeti de bunun en belirgin kanıtıdır.

Eserler telif edilirken genellikle düzyazı (nesir) şeklinde kaleme alınmış, bununla birlikte bazı âlimler eserlerini şiirsel (manzum) tarzda da telif etmişlerdir. Gelenek içerisinde, şiirin imkânlarını kullanarak, manzum eserler vermek ayrı bir öneme sahiptir. Başta Arap dili ve belağatı olmak üzere usûlden furûa, bu yöntemle hemen her alanda başvurulmuştur.¹ Özlü/muhtasar ve içeriği bir hayli yüklü olan bu metinler aynı zamanda ait olduğu ilim dalında bir kemalin de göstergesidir.

İlmî eserlerin şiir şeklinde yazılma âdeti çok erken dönemlerde başlamıştır. İslam dünyasında takriben hicrî 3-4. yüzyıldan sonra bu türde ciddi eserler verilmiştir.² Manzum eserler, özet ifadelerin kullanılması, takdim-tehir, vezin ve kafiye gibi sınırlamaların olması yönünden bir takım zorlukları bünyesinde barındırır. Ancak bu eserler geleneksel medrese eğitiminde talebeye kolaylık olsun ve temel bilgiler zihinlerde yer etsin diye çoğunlukla ezberlenmeye yönelik hazırlanmış tablet metinlerdir.³ Böyle bir telif ve eğitim tarzı günümüzde yaygın olmasa da geçmişte, eğitim metodu olarak ezberlenme amaçlı kullanılmıştır. Özellikle sıbyan mekteplerinde körpe dimağlara bir ilmin "içindekiler"ini yerleştirmek ve sonraki çalışmaların alt yapısını oluşturmak için başvurulan bir metottur. Bu yöntemin daha Hz. Ömer zamanında açılmış olan "küttâb"larda, Kur'an'ın okunması ve ezberletilmesi için kullanıldığını biliyoruz.⁴

¹ Fetvâların manzum bir tarzda verildiğini de görebilmekteyiz. bk. Muhittin Eliaçık, "Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği", *İÜ Türkiyat Mecmuası*, 2011, 21(2), s. 105-146.

² bk. Eliaçık, "Şemsi Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikayetü'r-Rivâye Tercümesi", *Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi*, 2009, II, 17.

³ bk. Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *UÜİF Dergisi*, 2008, c. 17, sy. 1, s. 40.

⁴ bk. Raşit Öymen Hıfzurrahman, "İslamiyet'te Öğretim ve Eğitim Hareketleri I", *AÜİF Dergisi*, IX, s. 66, 73-74.

Osmanlılar döneminde ise bunun revaç bulmaya başladığını görmekteyiz.⁵

Günümüzde etkin öğrenmede ezberin öncelenmemesine karşılık İmam Şafii'nin “*İlim ezber edilen şey değil; lakin ezberden hasıl olan faydadır.*”⁶ sözü, herhangi bir ilmin altyapısı için ezber yapılmasına dair söylenmiş güzel bir ifadedir. Bunun en güzel ve kalıcı yollarından biri de manzum bir eseri ezberlemektir.

Yine bir çok alanda sayısız eserler ortaya koyan Allâme Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö.597/1201), ilme rağbetin azalması ve ilim tahsil metodunun değişmesinden hareketle “*el-Hassu 'alâ hifzi'l-ilm ve zikru kibâri'l-huffâz*” adlı bir eser kaleme almıştır. Özelde Kur'an ve hadisle, genelde ise tüm ilimlerle alakalı ezber metodunun ihmal edildiğini, ilmin kitap satırlarına değil, sadırlara yazılması gerektiğini, ilim tahsilinde ezberin ne denli bir fonksiyon icra ettiğini dile getirmektedir.⁷

⁵ bk. Nurettin Ceviz, Soner Gündüzöz, “Osmanlı Medrese Kültüründe Manzum İlmî Eser Geleneğinin Güzel Bir Örneği: Lûgat-i Yûsuf”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 29, s. 212-215.

⁶ İbn Cemaa el-Kinani, *Tezkiretü's-sâmi' ve'l-mütekellim fi edebi'l-âlimi ve'l-mute'allim*, thk. Abdüsselam Ömer, Dâru'l-Âsâr, Kahire 2005, s. 85, 92; Ayrıca Şafii'nin bu konudaki şiiri için bk. *Divânü'l-İmâmi'sh-Şafî'i*, thk. Emil Bedî' Yakub, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1996, s. 110.

⁷ İbnü'l-Cevzî, eserinin girişinde şunları söyler: “...Allah Kur'an'ı ve hadisi/bilgiyi ezberlemeyi bu ümmete özgü kılmıştır. Bizden öncekiler kitaplarını yazılı metinlerden okuyor, ama ezberleyemiyorlardı... Biz yedi yaşındaki bir çocuğun Kur'an'ı ezberden okuması ayrıcalığının şükrünü nasıl eda ederiz! Diğer ümmetler kimin yazdığı ve naklettiği belli olmayan şeyleri okumalarına rağmen, bu ümmet haleften selefe hadisleri nakletmiş ve Rasûlullah (a.s.)'a varıncaya kadar râvinin sikalığına bakmışlardır. Öyleyse bu büyük lütfu hifz etmeye muhtacız. Bu mirasın baki kalması için ezber yapmak sürekli bir çalışmaya ve tekrara bağlıdır. Selefimiz çok şey ezberlemiştir. Fakat durum günümüzde tersine dönmüştür. (İlim talebeleri) tembellik ederek bunu devam ettirmekten kaçmaktadırlar. Onlardan biri (öncekilerin ezberlediği) bir bilgiye ihtiyaç duyduğunda ezberden onu okuyamaz.

İlim tahsil edenlerin, dersi iki veya üç defa tekrar ettiklerini ve fakat iki gün sonra unuttuklarına şahit oldum. Bir münazara esnasında konuyla ilgili bir bilgi lazım olduğunda onu hatırlamıyorlar. Böylece çalıştıkları onca zaman zayi olmuş oluyor. İlk başta ezberlemekten imtina ettiklerinden (tembellik gösterdiklerinden) tekrar başa dönüp ezberleme ihtiyacı duyuyorlar. Bunun sebebi onu ilk başta hifzmemeleridir. İlimle iştiğal edenleri saran tembelliği gördüğümde, onları çalışmaya teşvik etmek ve onların tembelliklerini kırmak için bu kitabı yazdım.” bk. İbnü'l-Cevzî, *el-Hassu alâ hifzi'l-ilm ve zikru*

İslamî ilimlerle ilgili, medreselerde ezberlene gelmiş ve dillere pelesenk olmuş, oldukça fazla manzum eser mevcuttur. Özellikle kıraât ve tecvidle alakalı bu türden eserler fazladır. Kıraât âlimi Şâtıbî (ö. 590/1194)'nin *Kaside-i lâmiyye, Hirzû'l-emânî ve vechû't-tehânî* adlı manzum eserleri yıllarca medreselerde ezberlenmiştir. Yine İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429)'nin *Tayyibetü'n-neşr fî'l-kırâati'l-aşr* adlı eseri, ezberlene gelmiş bin beyitlik manzum bir eserdir.⁸

Biz bu çalışmamızda, manzum eser yazma geleneğinin mahsulü olan bir eseri ele alacağız. Kıraât ilminin “imâm”, “râvî” ve “tarîk”lerinin konu edildiği bu yazma nüsha, Suudi Arabistan Kralığı Üniversitesi'nin (King Saud University) yazmalarında⁹ kıraât ve tecvid ile ilgili eserleri incelerken karşılaştığımız bir metindir.¹⁰ Bu metni, kıraât ilmiyle uğraşanların istifadesine sunmak istedik. Eserin özelliklerine geçmeden önce kıraât ilmiyle ilgili bazı kavramların izah edilmesinin, metni anlamada faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kıraât: İbnü'l-Cezerî'ye göre kıraât, Kur'an kelimelerinin nasıl okunacağını ve bu kelimelerle ilgili okuyuş farklılıklarını râvilerine nisbet etmek suretiyle bilmektir.¹¹ Bununla birlikte on kıraât

kibâri'l-huffâz, mhk. Fuâd Abdülmün'im, Müessesetü Şebabi'l-Cami'a, İskenderiye 1993, s. 31-32.

⁸ Medreselerde okutulan manzum ve mensur eserler için bk. Şükran Fazlıoğlu, “Manzûme fî Tertîb el-Kutub fî el-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Ocak 2003, c.1, sy.1, s. 97-110; Murat Akgündüz, *Osmanlı Medreseleri -XIX. Asır-*, İstanbul 2004, s. 71-84; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *UÜİF Dergisi*, 2008, c. 17, sy. 1, s. 28-46. Ayrıca kitaplar hakkında bilgi için bk. Katip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi el-kütüb ve'l-fünûn*, nşr. Ş. Yalçınkaya-R. Bilge, MEB, İstanbul 1941-43.

⁹ Yaklaşık on bir binin üzerinde yazma eserin elektronik ortamda araştırmacıların istifadesine sunulduğu site için bk. <http://makhtota.ksu.edu.sa/>

¹⁰ Metnin yer aldığı adres için bk. <http://makhtota.ksu.edu.sa/makhtota/3733/1> (10.02.2012)

¹¹ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriin ve Mürşidü't-Talibin*, nşr. Ali b. Muhammed el-İmran, Kahire ts., s. 49. Kıraât ilminin birbirine yakın, farklı tanımları yapılmıştır. Mesela bk. Şihâbüddin el-Kastalânî, *Letâifü'l-işârât fî fûnûni'l-kırâat*, mhk. 'Amir Seyyid Osman, Abdüssabûr Şahin, Kahire 1972, s. 170-172.

imâmından her birinin tercih ettiği okuyuşlar için de kıraât terimi kullanılmıştır: Nafi kıraâti, Asım kıraâti gibi.¹²

Kurrâ: Yedi veya on mütevatir kıraâtin kendilerine isnat olun meşhur kişilerdir. Aynı anlamda “imâm” veya “mukri” tabirleri de kullanılmaktadır.¹³ **Râvi:** Kurrâ olarak bilinen kişilerden kıraât rivayet eden kimsedir. Râviye nisbet olunan her ihtilafa da *rivâyet* denilmiştir. Râviden rivâyet eden kişiye kıraâtin nispet edilmesine ise *tarîk* adı verilmektedir. Tanımlardan da anlaşıldığı üzere kıraâtlere birinci derecesini imâmlar teşkil etmektedir. İmamları, râvileri takip etmekte; râvileri de tarîk sahipleri izlemektedir. (Asım kıraâtinin Hafis rivayetinin Ubeyd b. es-Sabbah tariki gibi)¹⁴

Suyûtî (ö. 911/1505) *el-İtkân*'ında, okuyuşların ihtilaf noktasından hareketle bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Eğer ihtilaf, yedi, on veya diğer kıraât imâmlarından birine ait olur, rivâyet ve tarîkler bunun üzerinde birleşirlerse, buna *kıraât* denir. Eğer ihtilaf, bir imâmdan rivayet eden râvilerle göre farklılık arz ediyorsa bu, *rivâyet*'tir. Eğer ihtilaf bu râviden sonra gelenlere ait ise bu, *tarîk*'tir. Okuyucuya tercih hakkı bırakılmışsa bu da *vecih*'tir.¹⁵

Kıraât imâmlarının çok sayıda râvisi olmakla birlikte daha çok ders kitabı şeklinde telif edilen kıraâte dair eserlerde, her imâm için bunlardan en meşhur ikisine yer verilmiştir. Şatıbî'nin *Hirzül-emânî*'si ile İbnü'l-Cezerî'nin bu esere tetimmesi olan *ed-Dürretül-mudîe*'si bu tür eserlerin en güzel örneklerden ikisidir. Aynı şekilde râvilerin de birden çok râvisi (tarîk) bulunmaktadır. Fakat onların

¹² Hicri ilk asırlarda aynı manada “harf” kelimesi de kullanılmıştır. bk. Mekki b. Ebî Talib, *el-İbâne an me'âni'l-kıraât*, mhk. Abdulfettah İsmail Şelebî, Daru Nehda, Kahire ts., s. 41; Abdülhamit Birişik, *Kıraât İlmi ve Tarihi*, Bursa 2004, s. 17-18; a.mlf., “Kıraât”, *DİA*, XXV, s. 426.

¹³ İbrahim Muhammed el-Cermî, *Mu'cemü ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 2001, s. 218, 273.

¹⁴ Ahmed el-Yezîdî, *el-Ca'berî ve menhecuhu fî kenzi'l-me'ânî me'a tahkiki nemûzecin mine'l-kenz*, el-Memleketü'l-Ğarbiyye 1998, II, 99; Seyit Rizkut-tavîl, *Fî ulûmi'l-kıraât medhal dirase ve't-tahkik*, el-Mektebe el-Faysaliyye, Mekke 1985, s. 30; Birişik, “Kıraât”, s. 426-427; a. mlf. *Kıraât İlmi ve Tarihi*, s. 20.

¹⁵ Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Merkez Dirâseti'l-Kur'âniyye, Suudi Arabistan ts., II, 488-489. Benzer açıklamayı Kastalânî'de (ö. 923) de görmekteyiz. bk. Kastalânî, *Letâif*, s. 337.

sayılarını da iki ile sınırlayan eserler yazılmış olup bunların en meşhuru, İbnü'l-Cezeri'nin *en-Neşr fi'l-kıraâti'l-aşr* ve bin beyitlik *Tayyibetü'n-neşr* adlı eserleridir.¹⁶ İbnü'l-Cezeri, *Neşr* adlı eserini, daha sonra *Takribü'n-neşr* adı altında ihtisar etmiştir. İşte incelediğimiz *manzume* de İbnü'l-Cezeri'nin *Takrib*'i esas alınarak hazırlanmış bir metindir.

Manzume, ayrı bir fasikül şeklinde, düzgün ve anlaşılır nesih yazıyla, Arapça kaleme alınmıştır. Herhangi bir manzum veya mensur eser eğer imla yoluyla yazdırılmışsa ve de imla eden talebe veya kâtip eserin müellifini belirtmemişse eserin aidiyetini tespit etmemiz çoğu kere imkânsız ya da çok zordur. Bu eserde de şimdilik böyle bir imkânsızlıkla karşı karşıyayız. Tanıtım kartında¹⁷ yaklaşık hicri 13. asırda yazıldığı ifade edilen eserin kim tarafından yazıldığı belli değildir. Ebatları 25.5x17.5 cm olan eser 3 varaktan oluşmakta ve bir sayfada on beş satır bulunmaktadır. Toplam beyit sayısı ise altmış altıdır.

Eser besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Üçüncü beytinden de anlaşıldığı üzere, İbnü'l-Cezeri'nin "*Takribü'n-neşr*" adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. Burada imâm, râvî ve tarîklerinin adları nazmedilmiştir. Elli ikinci beyitten itibaren "*Tahbir*"¹⁸ ve "*Dürre*"¹⁹ eserlerinin metni esas alınarak, yine ikişer râvî ve birer tarîk zikredilmiştir. Son dört beyitte ise eseri tanzim edene, Müslümanlara dua; Allah'tan başışlanma talep edilmekte ve yine başlangıçta olduğu gibi Hz. Peygamber'e (a.s.), âline, ashabına ve eseri okuyana salat ve selam edilmektedir. Vezne uydurmak gayesiyle bazı harflerin hafzedilmesi, harekelendirme farklılıklarına gidilmesi, takdim-tehir vb. durumlar, her manzum eserde olduğu gibi, bu eserde de kendini göstermektedir.

¹⁶ Kıraât ilminde "seb'a", "aşere", "takrib" vb. tarîkler mevcuttur. İbnü'l-Cezeri'nin bu eseri "takrib/tayyibe tarîki"nde temel ittihaz edilen eserlerdendir. Tarîkler hakkında bilgi için bk. Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraât İlminin Talimi*, İşaret Yay., İst. 1990, s. 126-145.

¹⁷ Tanıtım kartı için makalenin sonuna bakınız.

¹⁸ İbnü'l-Cezeri'nin *Tahbirü't-teysir fi'l-kıraâti'l-aşr* adlı eseridir.

¹⁹ İbnü'l-Cezeri'nin *ed-Dürretü'l-mudiyye fi'l-kıraâti's-selâsi'l-merdiyye* adlı eseridir.

Kıraât ricaline dair *manzumeyi* aşağıda aynen verdik ve anlaşılmasına yardımcı olması için metinde geçen isimlerin birbirleriyle irtibatını tablo halinde sunduk. Yine metinde geçen on kıraât imâmının ve râvîlerinin fark edilebilmesi için *imâmları* tek, *râvîleri* ise çift çizgiyle belirttik. Metindeki diğer isimler ise *tarîklerde* yer alan isimlerdir ve herhangi bir işaret koymadık.

Metin

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِهِ

علي مَنْ به فَجَّرَ الْهُدَى لَاحَ وَ انجلا	حَدَّثْتُ إِلَهِي مَعَ صَلَاتِي مُسَلِّمًا	(1)
وَ آلٍ وَ صَحْبٍ كَالنُّجُومِ وَ مَنْ تَلَا	مُحَمَّدٍ الْمَبْعُوثِ لِلخَلْقِ رَحْمَةً	(2)
كَمَا جَاءَ فِي التَّقْرِيبِ نَقْلًا مُفَضَّلًا	وَ بَعْدَ فَخْذِ طُرُقِ الرِّوَاةِ لِعَشْرِهِمْ	(3)
إِذَا ضَرَبْتَ فِيهَا ثَمَانِينَ تُجْتَلَا	لِكُلِّ مِنَ الْقُرْآنِ ثَمَانِيَةَ أَتَتْ	(4)
عَنْهُ ابْنُ بُوَيَّانَ وَ فَرَّازُهُمْ وَ لَا	فَعَنْ نَافِعِ قَالُونَ عَنْهُ أَبُو نَشِيطٍ	(5)
طَرِيقَانِ لِلْحُلُوانِي صَحًّا عَنِ الْمَلَا	وَ نَجَلُ أَبِي مَهْرَانَ أَيْضًا وَ جَعْفَرِ	(6)
كَذَاكَ ابْنُ سَيْفٍ كَانَ عَدْلًا مُجَمَّلًا	وَ الْأَزْرَقُ عَنْ وَرَيْثٍ فَتَنَحَّاسُهُمْ لَهُ	(7)
فَمُطَوَّعِي مَعَ نَجَلِ جَعْفَرِ اغْتَلَا	وَ قُلٌّ مِنْ طَرِيقِ الْأَصْبَهَانِيِّ لَوْرَشِهِمْ	(8)
رَبِيعَةَ الْحَبْرِيِّ الْمَفْضُلُ ذُو الْعَلَا	لِمَلِكِ رَوَى التِّرْمِذِيُّ وَ عَنْهُ فَقُلُّ أَبُو	(9)
وَ ثَانٍ لَهُ فَابْنُ الْحَبَابِ تَهَلَّلَا	فَتَنَحَّاسُهُمْ عَنْهُ كَذَا ابْنُ بَنَانِهِمْ	(10)
كَذَاكَ لِعَبْدِ الْوَاحِدِ الْعَدَلِ وَ ضَلَا	وَ عَنْهُ رَوَيْنَا مِنْ طَرِيقِ ابْنِ صَالِحِ	(11)
لَهُ السَّامِرِيُّ فَاحْفَظْ وَ صَالِحُهُمْ جَلَا	وَ عَنْ قُتَيْبِ يَزُوي لَنَا ابْنُ مُجَاهِدِ	(12)
أَبُو الْفَرَجِ الْقَاضِي مَعَ الشُّطُوي وَ لَا	كَذَاكَ ابْنُ شَيْبُوذِ آتَى مِنْ طَرِيقِهِ	(13)
فَعَنْهُ أَبُو الرَّعْرَعِ طَرِيقًا تَحَمَّلَا	أَبُو عَمَرَ الدُّورِيِّ لِبَصْرِيبِهِمْ رَوَى	(14)
وَ ثَانٍ لِدُورِ فَابْنُ فَرِحِ تَجَمَّلَا	مُعَدَّلُهُمْ عَنْهُ كَذَا ابْنُ مُجَاهِدِ	(15)
فَمُطَوَّعِي فَاحْفَظْ وَ كُنْ مُتَأَمِّلَا	لَهُ ابْنُ أَبِي بِلَالِ الْحَافِظِ الرِّضِيِّ	(16)
لَهُ ابْنُ حُسَيْنٍ وَ ابْنُ حَبِيشِ تَسَهَّلَا	وَ سُوسِيهِمْ يَزُوي لَهُ ابْنُ جَرِيرِهِمْ	(17)
يَلِيهِ ابْنُ ²⁰ شَيْبُوذِ وَ فِي الذِّكْرِ قَدْ خَلَا	وَ قُلٌّ لِابْنِ جَهْمُورِ الشُّدَائِيِّ أَحْمَدِ	(18)

²⁰ ابن ifadesi burada fazladır. Aşağıdaki tabloya bakınız.

- (19) هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ رَوَى لِابْنِ عَامِرٍ
 (20) وَقَدْ جَاءَ خُلَوَانُ طَرِيقَ هِشَامِهِمْ
 (21) وَثَابِيهِمَا الدَّاجُونِي عَنْهُ وَقَدْ آتَى
 (22) وَتَقَاشَهُمْ ثُمَّ ابْنُ الْأَخْرَمِ خُصِيصًا
 (23) وَثَانٍ لَهُ الصُّورِي وَرَفَلِيُّهُمْ لَهُ
 (24) وَعَنْ عَاصِمٍ قُلُوبُ شُعْبَةَ ثُمَّ حَفْصُهُمْ
 (25) وَعَنْهُ أَبُو حَمْدُونَ ثُمَّ شُعَيْبُ خُذْ
 (26) وَعَنْهُ آتَى نَجْلَ الْخَلِيعِ وَمَعَهُ قَدْ
 (27) عُيَيْدُ بْنُ صَبَّاحٍ طَرِيقَ لِحْفِصِنَا
 (28) وَثَانٍ فَقُلُوبُ عَمْرُو بْنِ صَبَّاحِ الْفَنِّي
 (29) لِحَمْرَةَ خَلَادٍ يَلِي خَلْفًا رَوَى
 (30) وَعَنْهُ ابْنُ عُثْمَانَ يَلِيهِ ابْنُ صَالِحٍ
 (31) لِحَلَادِ الْوَزَّانِ ثُمَّ ابْنُ هَيْثَمٍ
 (32) عَلِيٌّ لَهُ لَيْثٌ مَعَ الدُّورِيِّ ذِي الثَّقِيِّ
 (33) فَبَطِيئُهُمْ عَنْهُ كَذَا الْقَنْطَرِي وَقُلُوبُ
 (34) رَوَى ثَعْلَبُ عَنْهُ الَّذِي قَدْ أَدَاعَهُ
 (35) وَدُورِ آتَى عَنْهُ النَّصِيبِيُّ جَعْفَرُ
 (36) وَ أَيْضًا أَبُو عُثْمَانَ قَدْ جَاءَ رَاوِيًا
 (37) لَهُ ابْنُ أَبِي هَاشِمٍ رَوَيْنَا طَرِيقَهُ
 (38) أَبُو جَعْفَرٍ عَيْسَى ابْنُ وَرْدَانَ عَنْهُ قُلُوبُ
 (39) لِعَيْسَى رَوَى الْفَضْلُ بْنُ شَادَانَ مُعَلِنًا
 (40) كَذَا هِبَةُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِهِمْ آتَى
 (41) سُلَيْمَانَ عَنْهُ الْهَاشِمِيُّ وَقَدْ رَوَى
 (42) وَقُلُوبُ وَوَلَدُ النَّفَّاحِ ثُمَّ ابْنُ نَهْسَلٍ
 (43) وَ يَعْقُوبُ قُلُوبُ عَنْهُ رُوَيْسٌ وَ رُوَيْسُ هُمْ
 (44) أَبُو الطَّبَّابِ اعْلَمَ وَ ابْنُ مَقْسَمِهِمْ لَهُ
- وَمَعَهُ ابْنُ دَكْوَانَ بِالْإِسْنَادِ نَقْلًا
 وَعَنْهُ ابْنُ عَبْدِانٍ وَ جَمَالُهُمْ حَلَا
 طَرِيقَ لَزَيْدٍ وَ الشَّدَائِي عَلِي الْوَلَا
 بِالْأَخْفَشِ عَنْ نَجْلِ لِدَكْوَانَ فُضِّلًا
 كَمْطُوعِي أَيْضًا طَرِيقَانَ بَجَلًا
 فَعَنْ شُعْبَةَ يَحْيَى بْنُ آدَمَ يَحْتَلًا
 وَثَانٍ لَهُ يَحْيَى الْعَلَيْمِيُّ أَخُو وَلَا
 رَوَى الْحَافِظُ الرَّزَّازُ فَأَفْهَمَ مُحَصِّلًا
 أَبُو طَاهِرٍ وَ الْهَاشِمِيُّ عَنْهُ فَأَقْبَلًا
 وَعَنْهُ رَوَى زَرْعَانُ وَ الْفَيْلُ مَا تَلَا
 فَعَنْ خَلْفِ طُرُقٍ لِإِدْرِيسَ ذِي الْعُلَا
 وَ مُطُوعِي ثُمَّ ابْنُ مُقْسِمٍ انْقَلَا
 فَطَلْحِيُّهُمْ ثُمَّ ابْنُ شَادَانَ مُسَجَلًا
 فَعَنْ لَيْثِهِمْ نَجْلَ لِيَحْيَى تَوْصَلًا
 لِثَانٍ عَنِ اللَّيْثِ ابْنِ عَاصِمٍ اجْتَلَا
 كَذَا ابْنُ الْفَرَجِ فَاحْفَظْ طَرِيقَهُ تَفَضَّلًا
 لَهُ ابْنُ الْجَلْنَدَا وَ ابْنُ دَيْرُودِيَّةِ تَلَا
 عَنِ الْحَافِظِ الدُّورِيِّ طَرِيقًا مُجَمَّلًا
 يَلِيهِ الشَّدَائِيُّ الْمُقَدَّمُ يَا فُلَا
 كَذَا ابْنُ جَمَّازٍ سُلَيْمَانَ قَدْ حَلَا
 لَهُ ابْنُ شَيْبٍ وَ ابْنُ هَارُونَ مَثَلًا
 لَهُ الْفَاضِلُ الْحَمَّامِيُّ وَ الْحَبْتَلِيُّ كَلَا
 لَهُ ابْنُ رَزِينٍ ثُمَّ الْأَزْرَقُ وَصَلَا
 أَدَاعَا عَنِ الدُّورِيِّ طَرِيقَيْنِ عَدَلًا
 رُوَيْسٌ لَهُ التَّمَّارُ يَزُوي عَلِي الْوَلَا
 فَتَحَاسَهُمْ فَالْجَوْهَرِيُّ تَقَبَّلَا

- (45) وَرُوْحَ رَوَى عَنْهُ ابْنُ وَهْبٍ وَجُوهَهُ
 (46) وَ قُلِّ لِلرَّبِّيْرِ نَجْلٌ حَبْشَانٌ جَاءَ مَعَهُ
 (47) وَ عَنْ خَلْفِ إِسْحَاقَ قَدْ جَاءَ رَاوِيًا
 (48) فَبَكَرَ بِنُ شَادَانَ أَبُو الْقَاسِمِ السَّرِيِّ
 (49) عَنْ ابْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنْ إِسْحَاقَ نَفْسِهِ
 (50) عَثِيَتْ ابْنِ إِسْحَاقَ وَ حَدَاثُهُمْ لَهُ
 (51) كَذَلِكَ الْقَطِيعِيُّ ثُمَّ شَطِئُهُمْ فَقَدْ
 (52) وَ مِنْ نَصِّ تَحْيِيْرِ لِحَزْرٍ وَ دُرَّةٍ
 (53) فَأَبُو نَشِيِطٍ قُلِّ لِقَالُونَ ثُمَّ خُذْ
 (54) وَ عَنْ أَحْمَدَ الْبَرْزِيِّ أَبُو رَبِيعَةَ
 (55) وَ قَدْ جَاءَ أَبُو الرَّغْرَاءِ طَرِيقًا لِدُورِهِمْ
 (56) هَسَامٌ لَهُ الْخُلُوَانِيُّ يَزُوي طَرِيقَهُ
 (57) وَ عَنْ شُعْبَةَ يَحْيَى بِنُ آدَمَ نَاقِلٌ
 (58) وَ عَنْ خَلْفِ إِدْرِيسَ يَزُوي كَمَا مَضَى
 (59) طَرِيقُ ابْنِ يَحْيَى جَاءَ لِلْيَثِّ وَ اخْفَظُنْ
 (60) وَ عَيْسَى لَهُ الْفَضْلُ بِنُ شَادَانَ ثُمَّ قُلِّ
 (61) رُوَيْسٌ لَهُ النَّخَاسُ بِالْحَاءِ مُعْجَمًا
 (62) رَوَى الشُّوسَنُجَرْدِيُّ لِإِسْحَاقِهِمْ كَذَا
 (63) فَخُذْهُ بِحُسْنِ الظَّنِّ وَ ادْعُ لِنَاظِمٍ
 (64) وَ قُلِّ رَبَّنَا فَاعْفُزْ لِرِضْوَانِ مَنَّةٍ
 (65) بِجَاءِ خِتَامِ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيَّنَا
 (66) عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ ثُمَّ سَلَامُهُ
- مَعَدَّلُهُمْ مَعَ حَمْرَةَ الْبَصْرِيِّ نُؤَلَا
 غَلَامِ بِنِ شَبُودِ بِنَقْلِ تَنَقُّلَا
 إِدْرِيسِ الْحَدَّادِ أَيْضًا تَوَصَّلَا
 كَذَلِكَ الشُّوسَنُجَرْدِيُّ قَدْ كَانَ نَاقِلًا
 وَ يُزْصَاطُ أَيْضًا مَعَ مُحَمَّدٍ اعْتَمَلَا
 طَرِيقُ ابْنِ بُويَانَ وَ مُطَوِّعِي انْجَلَا
 تَوَالَتْ عَنِ الْحَدَّادِ أَرْبَعُ أَكْمَلَا
 طَرِيقُ عَلِيِّ التَّزْيِيبِ مَا كَانَ أَوْلَا
 لِلْأَزْرَقِ عَنْ وَرْشٍ طَرِيقًا تَسْبَلَا
 وَ عَنْ قُتَيْبِ فَاثْنِ الْمُجَاهِدِ قَدْ جَلَا
 كَذَا ابْنِ جَرِيرٍ عِنْدَ سُوسٍ كَمَا خَلَا
 وَ الْأَخْفَشُ عَنْ نَجْلِ لِدَكْوَانَ نُقَلَا
 عُيَيْدُ بِنُ صَبَّاحٍ لِحَفْصِ تَعَمَلَا
 طَرِيقُ ابْنِ شَادَانَ لِحَلَاذِهِمْ خَلَا
 لِدُورِ طَرِيقًا لِلتَّصْبِيِيِّ تَعَدَّلَا
 سَلِيمَانَ مِنْهُ الْأَهَاشِمِيُّ تَنَوَّلَا
 وَرُوْحَ فَقُلِّ عَنْهُ ابْنُ وَهْبٍ تَجَمَّلَا
 لِإِدْرِيسِ الشُّطَيْيِّ وَ بِالْحَمْدِ أَكْمَلَا
 بَعْفُو وَ عُفْرَانِ وَ لِلْعُدْرِ فَاثْبَلَا
 وَ عَمَّ جَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ تَفَضَّلَا
 مُحَمَّدِ الْمُهَدَى إِلَيَّ الْخَلْقِ مُرْسَلَا
 مَعَ الْأَلِ وَ الصَّحْبِ الْكِرَامِ وَ مَنْ تَلَا

Kıraât İmamları, Râvileri ve Tarîklerine Ait Tablolar

Kıraât-ı Aşere, hicri beşinci asra kadar imâm, râvî ve tarikleriyle birlikte yukarıda metnini verdiğimiz manzum eserde yer almıştır. Metnin, İbnü'l-Cezerî'nin *Takrîb* adlı eserinden hareketle oluşturulduğunu söylemiştik. Tetkik maksadıyla, söz konusu isimlerin bulunduğu *en-Neşr* ve bu eserin muhtasarı olan *Takrîbü'n-neşr* adlı eserlerin ilgili yerlerine²¹ müracaat ederek aşağıdaki tabloları oluşturduk. Yukarıdaki metinde herhangi bir eksikliğin olmadığını da böylece tespit etmiş olduk.

Kıraâtlerdeki farklı okuyuşların ya imâm ya râvî ya da râvînin râvisine nispet edildiğini söylemiştik. Aşağıdaki tablolarda "İmâm", "Râvî", "Tarîk I" ve "Tarîk II" sütunlarını oluşturmuş bulunuyoruz. İbnü'l-Cezerî, her imâmdan iki râvî, her bir râvîden iki tarîk (tabloda Tarîk I) ve bu tarîklerin her birinden de ikişer tarîk (tabloda Tarîk II) geldiğini, fakat bazı yerlerde râvînin ilk tarîkinin (Tabloda Tarîk I) olmayıp son dördünün direk râvîye bağlandığını, böylece Tarîk II'nin, mükerrerleriyle seksen kişi olduğunu söylemektedir.²² Yukarıdaki manzûmenin dördüncü beytinde bu durum şöyle ifade edilmişti:

Her bir kurrâ (kıraât imâmın)dan sekiz tarîk gelmektedir. On kurrânın tamamından ise toplamda seksen eder.

Bu bilgiler dikkate alınarak tablolar oluşturulmuştur.

Mükerrer isimler hariç toplamda 119 kıraât ricalinin (10 imâm, 18 râvî, 91 tarîk I ve II) hayatı hakkında malumat alınması için, ilgili kaynaklardaki,²³ özellikle de İbnü'l-Cezerî'nin *Ġayetü'n-nihâye* adlı tabakat kitabındaki yerlerine dipnotlarda işaret ettik.

İsimlerin okunuşlarında bazı farklılıklar olabilmektedir. Bunun sebebi kitaplardaki harekelendirme farklılıkları ve ismin latinize edilirken geçirdiği değişimdir. Mümkün mertebe doğru telaffuzlarını yakalamaya çalıştık.

²¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kıraâti'l-aşr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 54-57; a. mlf., *Takrîbü'n-neşr fi'l-kıraâti'l-aşr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 23-33; a.mlf., *Tahbîru't-Teysîr fi'l-kıraâti'l-aşr*, thk. Ahmet Muhammed, Dâru'l-Furkân, Ürdün 2000, s. 105-114, 125-178.

²² bk. İbn Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, s. 25.

²³ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr 'ale't-tabakâti ve'l-a'sâr I-IV*, mhk. Tayyar Altıkulaç, TDV İSAM Yay., İstanbul 1995; İbnü'l-Cezerî, *Ġayetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ I-II*, edtr. G. Bergstraesser, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1982; *DİA* Maddeleri.

TABLO I

İMAM ADI	RAVİ	TARİK I	TARİK II
1. Nâfi ²⁴	1. Kalûn ²⁵	1) Ebû Neşîr ²⁶	1. İbn Büyân ²⁷
			2. el-Kazzâz ²⁸
		2) el-Hulvânî ²⁹	1. İbn Ebî Mehrân ³⁰
			2. Ca'fer Bağdâdî ³¹
	2. Verş ³²	1) Ezrak ³³	1. en-Nahhâs ³⁴
			2. İbn Seyf ³⁵
		2) Esbehânî ³⁶	1. Hibetullâh b. Ca'fer ³⁷
			2. Mut(t)avvî'î ³⁸

- ²⁴ Ebû Abdurrahman Nâfi b. Abdurrahman b. Ebî Nuaym el-Leysî el-Medenî, Yedi kıraât imâmının ilkidir. Hicrî 70 yılında doğmuş ve 169/785'te vefat etmiştir. Zehebi, *Ma'rife*, I, 241-47; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 330-34.
- ²⁵ Ebû Mûsâ İsa b. Mînâ b. Verdân b. İsa ez-Zerkâ, Medine kurasındandır. Lakabı Kâlûn'dur. Bizzat Nâfi'den kıraâtı almış ve uzun süre talebeliğinde bulunmuştur. 120/737 yılında Medine'de doğmuş ve 220/835 yılında Medine'de vefat etmiştir. Zehebi, *Ma'rife*, I, 326-328; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 615-616; Tayyar Altıkulaç, “Kâlûn”, *DİA*, XXIV, 268-269.
- ²⁶ Ebû Cafer Muhammed b. Hârûn (ö. 258/871). Kâlûn'un en meşhur iki tarikinden biridir. İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 272.
- ²⁷ Ahmed b. Osman b. Muhammed b. Cafer b. Büyân (ö. 344/955). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 79.
- ²⁸ Ali b. Sa'îd b. Hasen b. Zuâbe, Ebu'l-Hasen el-Kazzâz (ö. 340/951). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 543.
- ²⁹ Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yezîd el-Hulvânî (ö. 250/864). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 149.
- ³⁰ Hasen b. Abbas b. Ebî Mihrân el-Cemâl (ö. 289/901). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 216.
- ³¹ Ca'fer b. Muhammed b. el-Heysen (ö. 290/902). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 197.
- ³² Osman b. Sa'îd b. Abdullah ismi olup lakabı Verş'tir. Hicri 110 yılında Mısır'da doğmuştur. Mısır kurasındandır. Nâfi'den kıraâtı almıştır. 197/812 yılında Mısır'da vefat etmiştir. Zehebi, *Ma'rife*, I, 323-326; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 502-503.
- ³³ Yûsuf b. Amr b. Yesar el-Medenî el-Mısri, el-Ezrak (ö. 240/854). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 402.
- ³⁴ İsmail b. Abdullah b. Amr, Ebû'l-Hasen en-Nehhâs (ö. 283/896). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 165.
- ³⁵ Abdullah b. Malik b. Abdullah b. Yûsuf b. Seyf el-Mısri (ö. 307/919). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 445.
- ³⁶ Muhammed b. Abdurrahim, Ebûbekr el-Esedî (ö. 296/908). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 169.
- ³⁷ Hibetullah b. Ca'fer b. Muhammed b. el-Heysen, Ebû'l-Kâsım, el-Bağdâdî (ö. 350/961). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 350.
- ³⁸ Hasen b. Sa'îd b. Ca'fer b. Fadl b. Şâzân el-Muttavvî, Ebû'l-Abbas (ö. 371/981). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 213.

TABLO II

2. İbn Kesir ³⁹	1. Bezzî ⁴⁰	1. Ebû Rabî'a ⁴¹	1. en-Nakkâş ⁴²
			2. İbn Benân ⁴³
		2. İbn Hubâb ⁴⁴	1. Ahmed b. Sâlih ⁴⁵
			2. Abdolvâhid ⁴⁶
	2.Kunbül ⁴⁷	1. İbn Mucâhid ⁴⁸	1. Sâmirî ⁴⁹

³⁹ Abdullah ibn Kesir, hicri 45 yılında Mekke'de doğmuş 120/737'de orada vefat etmiştir. Yedi kiraât imâmından biridir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 197-203; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 443-445; Altıkulaç, İbn Kesir, *DİA*, XX, 131-132.

⁴⁰ Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Bezzî, Mekke'de 170/786 yılında doğmuş ve seksen yaşında 250/864'de vefat etmiştir. Mescid-i Haram imâmlığı ve müezzinliğini yapmıştır. Zehebî, *Ma'rife*, I, 365-370; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 119.

⁴¹ Muhammed b. İshak b. Vehb b. E'yûn b. Sinan er-Rabî el-Mekki (ö. 294/906). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 99.

⁴² Muhammed b. Hasen b. Muhammed b. Ziyad b. Harun el-Mevsili (ö. 351/961). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 119.

⁴³ Ömer b. Muhammed b. Abdussamed b. el-Leys b. Benân (ö. 374/984). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 597.

⁴⁴ Hasen b. el-Hubâb ed-Dekkâk (ö. 301/913). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 209.

⁴⁵ Ahmed b. Salih b. Ömer b. İshak el-Bağdadî (ö. 350/961). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 62.

⁴⁶ Abdülvahid b. Ömer b. Muhammed b. Ebî Haşim, Ebü Tahir el-Bağdadî (ö. 349/960). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 139.

⁴⁷ Muhammed b. Abdurrahman b. Halid el-Mekki el-Mahzümi, 195/811'de Mekke'de doğmuş ve 291/904'te orada vefat etmiştir. Hicâz kârîsi olarak da bilinir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 452-453; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 165-166; Altıkulaç, "Kunbül", *DİA*, XXVI, 275.

⁴⁸ Ahmed b. Mûsâ b. Abbas b. Mucâhid, (ö. 324/935) *Kitabü's-seb'a* müellifidir. İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 139; Altıkulaç, "İbn Mucâhid", *DİA*, XX, 214-215.

⁴⁹ Abdullah b. El-Hüseyn b. Hesenün el-Bağdadî (ö. 386/996). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 415.

			2. Sâlih b. Muhammed ⁵⁰
		2. İbn Şen(n)ebûz ⁵¹	1. Kâdi Ebü'l-Ferec ⁵²
			2. Şatvî (Şenebûzî) ⁵³

⁵⁰ Salih b. Muhammed b. el-Mubarek (ö. 380/990). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 334.

⁵¹ Muhammed b. Ahmed b. Eyyüb b. es-Salt b. Şenebûz (ö. 328/939). Zehebî, *Ma'rife*, II, 546-553; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 52-56; Altıkulaç, “İbn Şenebûz”, *DİA*, XX, 376-377.

⁵² el-Me'âfi b. Zekerîyya b. Tıraz en-Nehrevânî, el-Kâdi (ö. 390/999). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 302.

⁵³ Muhammed b. Ahmed b. İbrahim b. Yûsuf Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî eş-Şatvî el-Bağdâdî (ö. 388/997). Zehebî, *Ma'rife*, II, 640-642; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 50.

TABLO III

3. Ebü Amr ⁵⁴	1. Dürî ⁵⁵	1. Ebu'z-Za'râ ⁵⁶	1. İbn Mucâhid ⁵⁷
			2. Muaddel ⁵⁸
		2. İbn Ferh ⁵⁹	1. İbn Ebî Bilâl ⁶⁰
			2. Muttavvî ⁶¹
	2. Sûsî ⁶²	1. İbn Cerîr ⁶³	1. İbn Hüseyñ ⁶⁴
			2. İbn Habeş ⁶⁵
		2. İbn Cemhür ⁶⁶	1. Şezzâ ⁶⁷
			2. Şenebüzi ⁶⁸

⁵⁴ Ebü Amr b. el-'Alâ, Zebân b. El-'Alâi b. Ammar b. Reyyân el-Mâzini el-Basri, en fazla hocası olan kurrâdır. Mekke'de 68 senesinde doğmuş, 154/770'te vefat etmiştir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 223-237; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 288; Altıkulaç, "Ebü Amr b. Ala", *DİA*, X, 94-96.

⁵⁵ Hafs b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dürî el-Ezdî (ö. 246/860), kıraâtleri toplayan ilk kişidir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 386-389; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 255-257; Altıkulaç, "Dürî", *DİA*, X, 5-6.

⁵⁶ Abdurrahman b. Abdüs, Ebü'z-Za'râ el-Bağdâdi (ö. 280/893). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 373.

⁵⁷ bk. 48. dipnot.

⁵⁸ Muhammed b. Ya'küb b. el-Haccâc, Ebü'l-Abbas el-Muaddel (ö. 320/932). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 298.

⁵⁹ Ahmed b. Ferh b. Cibrîl, Ebü Cibrîl (ö. 303/915). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 95.

⁶⁰ Zeyd b. Ali b. Ahmed, Ebü'l-Kâsım el-İclî (ö. 358/968). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 298.

⁶¹ bk. 38. dipnot.

⁶² Salih b. Ziyad b. Abdullah, Ebü Şuayb, es-Sûsî (ö. 261/874). Zehebî, *Ma'rife*, I, 390-391; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 332-333.

⁶³ Musâ b. Cerîr er-Rakıyî ed-Darîr, Ebü İmrân (ö. 316/928). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 317.

⁶⁴ Sâmirî aynı kişidir. bk. 49. dipnot.

⁶⁵ el-Hüseyñ b. Muhammed b. Habeş (ö. 373/983). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 250.

⁶⁶ Mûsâ b. Cemhür b. Zerik el-Bağdâdi, Ebü İsa (ö. 300/912). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 318.

⁶⁷ Ahmed b. Nasr b. Mansur, Ebü Bekr eş-Şezzâi el-Basri (ö. 373/983). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 144.

⁶⁸ Şatvî aynı kişidir. bk. 53. dipnot.

TABLO IV

4. İbn Âmir ⁶⁹	1. Hişâm ⁷⁰	1. el-Hulvânî ⁷¹	1. İbn Abdân ⁷²
			2. Cemâl ⁷³
		2. Dâcûnî ⁷⁴	1. Zeyd b. Ali ⁷⁵
			2. Şezzâî ⁷⁶
	2. İbn Zekvân ⁷⁷	1. Ahfeş ⁷⁸	1. en-Nakkâş ⁷⁹
			2. İbnu'l-Ehram ⁸⁰
		2. Sûrî ⁸¹	1. Ramlî ⁸²
			2. Muttavvî ⁸³

⁶⁹ Abdullah b. Âmir el-Yehsibî, Ebû İmrân, yedi kıraât imâmından biri olup, Şam imâmıdır. (ö. 118/736). Zehebî, *Ma'rife*, I, 186-197; İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 423-425; Altıkulaç, “İbn Âmir”, *DİA*, XIX, 308-310.

⁷⁰ Hişâm b. Ammar b. Nusayr b. Meysere es-Sülemî, Ebû'l-Velîd (ö. 245/859). Zehebî, *Ma'rife*, I, 396-402; İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 354-356; Altıkulaç, “Hişâm b. Ammar”, *DİA*, XVIII, 151.

⁷¹ bk. 29. dipnot.

⁷² Muhammed b. Ahmed b. Abdân el-Cezerî, Vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. (Yaklaşık ö. 300/912). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 64.

⁷³ el-Hüseyn b. Ali b. Hammâd b. Mehrân el-Cemâl el-Ezrak, Ebû Abdullah (ö. 300/912). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 244.

⁷⁴ Muhammed b. Ahmed b. Ömer b. Ahmed b. Süleyman er-Ramlî ed-Dacûnî (ö. 324/935). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 77.

⁷⁵ İbn Ebî Bilâl aynı kişidir. bk. 60. dipnot.

⁷⁶ bk. 67. dipnot.

⁷⁷ Abdullah b. Ahmed b. Bişr, Ebu Amr el-Fihri ed-Dımeşki (ö. 242/856). Zehebî, *Ma'rife*, I, 402-405; İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 404-405; Altıkulaç, “İbn Zekvân” *DİA*, XX, 462.

⁷⁸ Harun b. Mûsâ b. Şerîk Ebû Abdullah et-Teğlibî el-Ahfeş (ö. 292/904). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 347.

⁷⁹ bk. 42. dipnot.

⁸⁰ Muhammed b. en-Nadr b. Mürre b. el-Hurr ed-Dımeşki (ö. 341/952). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 270.

⁸¹ Muhammed b. Mûsâ b. Abdurrahman b. Ebî Ammar es-Sûrî ed-Dımeşki (ö. 307/919). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 268.

⁸² Dâcûnî aynı kişidir. bk. 74. dipnot.

⁸³ bk. 38. dipnot.

TABLO V

5. Âsım ⁸⁴	1. Şu'be ⁸⁵	1. Yahya b. Âdem ⁸⁶	1. Ebû Hamdûn ⁸⁷
			2. Şuâyib ⁸⁸
		2. Uleymî ⁸⁹	1. İbn Huley ⁹⁰
			2. Razzâz ⁹¹
	2. Hafs ⁹²	1. Ubeyd b. Sabbâh ⁹³	1. Ebû Tâhir ⁹⁴
			2. Hâşimî ⁹⁵
		2. Amr b. Sabbâh ⁹⁶	1. el-Fîl ⁹⁷
			2. Zer'ân ⁹⁸

⁸⁴ Âsım b. Behdele Ebi'n-Necûd el-Esedî Ebû Bekr (ö. 127/745). Tabiinden ve de yedi kuraât imâmından biridir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 88-94; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 346-349; Mehmet Ali Sarı, "Âsım b. Behdele", *DİA*, III, 475-476.

⁸⁵ Ebû Bekir Şu'be b. 'Ayyâş b. Salim el-Esedî en-Nehşeli el-Kûfi (ö. 193/805). Zehebî, *Ma'rife*, I, 280-287; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 325-327; Altıkulaç, "Ebû Bekir b. Ayyâş", *DİA*, X, 109-110.

⁸⁶ Yahya b. Adem b. Süleyman es-Sulhî, Ebû Zekeriya (ö. 203/818). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 363.

⁸⁷ Tayyib b. İsmail ez-Züheli (ö. 240/854). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 343.

⁸⁸ Şuayb b. Eyyûb b. Zerik es-Surayfî, Ebû Bekke (ö. 261/874). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 327.

⁸⁹ Yahya b. Muhammed b. Kays el-Uleymî el-Ensârî el-Kûfi (ö. 243/857). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 378.

⁹⁰ Ali b. Muhammed b. Cafer el-Becli, Ebû'l-Hasen (ö. 356/966). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 566.

⁹¹ Osman b. Ahmed b. Sem'an er-Razzâz, Ebû Amr (ö. 367/978). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 501.

⁹² Hafs b. Süleyman b. El-Muğire, Ebû Ömer el-Esedî el-Kûfi el-Bezzâz (ö. 180/796). Zehebî, *Ma'rife*, I, 287-290; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 254-255; Altıkulaç, "Hafs b. Süleyman", *DİA*, XV, 118-119.

⁹³ Ubeyd b. es-Sabbah b. Ebî Şureyh en-Nehşeli, Ebû Muhammed, ölüm tarihini 235 diyenler varsa da sahih olan 219/833 olduğudur. İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 495.

⁹⁴ Abdülvahid b. Ömer aynı kişidir. bk. 46. dipnot.

⁹⁵ Ali b. Muhammed b. Salih el-Hâşimî (ö. 368). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 568.

⁹⁶ Amr b. es-Sabbâh b. Subeyh ed-Darîr, Ebû Hafs (ö. 221/835). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 201.

⁹⁷ Ahmed b. Muhammed b. Hamîd, Ebû Ca'fer (ö. 289/901). Zehebî, *Ma'rife*, II, 513; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 112.

⁹⁸ Zer'ân b. Ahmed b. İsa et-Tahhân ed-Dekkâk el-Bağdâdî (ö. 290/902). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 294.

TABLO VI

6. Hamza ⁹⁹	1. Halef ¹⁰⁰	1. İdris Haddâd ¹⁰¹	1. İbn Osmân ¹⁰²
			2. İbn Miksem ¹⁰³
			3. İbn Sâlih ¹⁰⁴
			4. Muttavvi’î ¹⁰⁵
	2. Hallâd ¹⁰⁶		1. İbn Şâzan ¹⁰⁷
			2. İbn Heysem ¹⁰⁸
			3. Vezzân ¹⁰⁹
			4. Talhâ ¹¹⁰

⁹⁹ Hamza b. Habîb b. Ammâre b. İsmail el-Kûfî ez-Zeyyat, yedi kıraât imâmından biridir. Hicri 80 yılında doğmuş ve 156/773’te vefat etmiştir. Zehebî, *Ma’rife*, I, 250-265; İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, I, 261-263; Altıkulaç, “Hamza b. Habîb”, *DİA*, XV, 511-513.

¹⁰⁰ Halef b. Hişam b Sa’leb, Ebû Muhammed el-Esedî el-Bezzâz, on kıraât imâmından biridir. Aynı zamanda İmam Hamza’nın da râvisidir. (ö. 229/843). Zehebî, *Ma’rife*, I, 419-422; İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, I, 272-274.

¹⁰¹ İdris b. Abdülkerim el-Haddâd, Ebu’l-Hasen el-Bağdâdî (ö. 292/905). Aynı zamanda, onuncu imâm Halef’in ikinci râvisidir. İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, I, 154.

¹⁰² İbn Büyân, aynı kişidir. bk. 27. dipnot.

¹⁰³ Muhammed b. el-Hasen b. Yakub b. Hasen b. Hüseyin b. Muhammed b. Süleyman b. Davud b. Ubeydullah b. Miksem el-Attâr (ö. 354/965). Zehebî, *Ma’rife*, II, 597-600; İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, II, 123; Altıkulaç, “İbn Miksem el-Attâr”, *DİA*, XX, 200.

¹⁰⁴ Ahmed b. Ubeydullah b. Hamdân b. Salih el-Bağdâdî (ö. 340/951). İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, I, 78.

¹⁰⁵ bk. 38. dipnot.

¹⁰⁶ Hallâd b. Hâlid, Ebû İsa (Ebû Abdullah es-Sûfî) (ö.220/835). Zehebî, *Ma’rife*, I, 422-423; İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, I, 274-275; Altıkulaç, “Hallâd b. Hâlid”, *DİA*, XV, 381.

¹⁰⁷ Muhammed b. Şâzân el-Cevherî (ö. 280/893). İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, II, 152.

¹⁰⁸ Muhammed b. el-Heysem el-Kûfî, Ebû Abdullah (ö. 249/863). İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, II, 274.

¹⁰⁹ Kasım b. Yezîd b. Küleyb el-Vezzân el-Eşce’î (ö. 250/864). İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, II, 25.

¹¹⁰ Süleyman b. Abdurrahman b. Hamdân b. İmrân et-Talha el-Kûfî (ö. 252/866). İbn Cezerî, *Ġâyetü’n-nihâye*, I, 341.

TABLO VII

7. Kisâi ¹¹¹	1. Leys ¹¹²	1. İbn Yahyâ ¹¹³	1. el-Betî ¹¹⁴
			2. Kanturî ¹¹⁵
		2. İbn Âsım ¹¹⁶	1. Ebu'l-Abbâs Sa'leb ¹¹⁷
			2. Muhammed b. Ferec ¹¹⁸
	2. Dürî ¹¹⁹	1. Câfer Nusaybî ¹²⁰	1. İbn Cülündâ ¹²¹
			2. İbn Deyzûye ¹²²
		2. Ebû Osm. Darîr ¹²³	1. İbn Ebî Hâşım ¹²⁴
			2. Şezzâ'î ¹²⁵

¹¹¹ Ali b. Hamza b. Abdullah b. Osman, Mevlâ Benî Esed, Kisâi, Bağdâdî, Kûfi diye tanınmaktadır. Nahiv ilminde ve kıraât ilminde imâmdır. 189/804'te vefat etmiştir. Kıraât, nahiv ve tefsirle ilgili kitapları vardır. Zehebî, *Ma'rife*, I, 296-305; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 535-540; Altıkulaç, "Kisâi, Ali b. Hamza", *DİA*, XXVI, 69-70.

¹¹² Leys b. Hâlid el-Bağdâdî, Ebû'l-Hâris (ö. 240/854). Zehebî, *Ma'rife*, I, 424; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 34; Altıkulaç, "Ebu'l-Hâris", *DİA*, X, 322.

¹¹³ Muhammed b. Yahya el-Kisâi es-Sağır, Ebû Abdullah (ö. 288/912). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 279.

¹¹⁴ Ahmed b. el-Hasen el-Bağdâdî el-Betî (ö. 330/941). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 47.

¹¹⁵ İbrahim b. Ziyâd el-Kanturî, Ebû İshak (ö. 310/922). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 15.

¹¹⁶ Seleme b. Asım el-Bağdâdî en-Nahvî, Ebû Muhammed (ö. 270/883). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 311.

¹¹⁷ Ahmed b. Yahya b. Yezid eş-Şeybanî Sa'leb en-Nahvî (ö. 291/903). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 148.

¹¹⁸ Muhammed b. Ferec el-Ğassânî el-Bağdâdî (ö. 300/912). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 219.

¹¹⁹ İmam Ebû Amr'ın râvisiyle aynı kişidir. bk. 55. dipnot.

¹²⁰ Cafer b. Muhammed b. Esed ed-Darîr en-Nusaybî (ö. 307/919). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 195.

¹²¹ Muhammed b. Ali b. el-Hasen b. Cülündâ el-Mevsilî (ö. 340/951). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 201.

¹²² Abdullah b. Ahmed b. Deyzûye ed-Dimeşki (ö. 330/941). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 406.

¹²³ Sa'îd b. Abdurrahim b. Sa'îd ed-Darîr (ö. 310/922). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 306.

¹²⁴ Abdülvahid b. Ömer, aynı kişidir. bk. 46. dipnot.

¹²⁵ bk. 67. dipnot.

TABLO VIII

8. Ebû Câ'fer ¹²⁶	1. İsa b. Verdân ¹²⁷	1. Fadl b. Şâzân ¹²⁸	1. İbn Şübeyb ¹²⁹
			2. İbn Harûn ¹³⁰
		2. Hibetullâh b. Câ'fer ¹³¹	1. el-Hanbelî ¹³²
			2. el-Hemmâmî ¹³³
	2. İbn Cem-maz ¹³⁴	1. Hâşimî ¹³⁵	1. İbn Rezîn ¹³⁶
			2. Cemâl ¹³⁷
		2. Dürî ¹³⁸	1. İbn Neffâh ¹³⁹
			2. İbn Nehşel ¹⁴⁰

¹²⁶ Ebû Cafer Yezîd b. El-Ka'ka' el-Mahzûmî el-Medenî (ö. 130/748), on kıraât imâmından biridir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 172-178; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 382-384; Altıkulaç, "Ebû Ca'fer el-Kâri", *DİA*, X, 116.

¹²⁷ Ebû'l-Hâris İsa b Verdân el-Medenî (ö. 160/777). Zehebî, *Ma'rife*, I, 247-248; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 616; Altıkulaç, "İbn Verdân", *DİA*, XX, 445.

¹²⁸ Fadl b. Şâzân b. İsa er-Râzî (ö. 290/902). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 10.

¹²⁹ Ahmed b. Muhammed b. Osman b. Şübeyb er-Râzî (ö. 312). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 123.

¹³⁰ Muhammed b. Ahmed b. Harun er-Râzî (ö. 330/941'den sonra). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 90.

¹³¹ bk. 37. dipnot.

¹³² Muhammed b. Ahmed b. el-Feth b. Simâ (ö. 385/997). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 79.

¹³³ Ali b. Ahmed b. Ömer b. Hafs el-Hemmâmî (ö. 417/1026). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 521.

¹³⁴ Süleyman b. Cemmaz b. Müslim b. Cemmaz, Ebu'r-Rebi' ez-Zühri (ö. 170/786). Zehebî, *Ma'rife*, I, 293-294; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 315; Altıkulaç, "İbn Cemmâz", *DİA*, XIX, 395-396.

¹³⁵ Süleyman b. Davud b. Davud b. Ali b. Abdullah b. Abbas el-Hâşimî (ö. 219/834). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 313.

¹³⁶ Muhammed b. İsa b. İbrahim b. Rezîn el-Esbahânî (ö. 253/867). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 223.

¹³⁷ Ezrak el-Cemâl, bk. 73. dipnot. Verş'in tariki Ezrak ile karıştırılmamalıdır.

¹³⁸ Ebû Amr ve Kisâi'nin râvisidir. bk. 55. dipnot.

¹³⁹ Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. Bedr en-Neffâh el-Bâhili (ö. 314/926). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 242.

¹⁴⁰ Cafer b. Abdullah b. es-Sabbah b. Nehşel (ö. 294/906). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 192.

TABLO IX

9. Yākūb ¹⁴¹	1. Rūveys ¹⁴²	1. Temmâr ¹⁴³	1. Nehhâs ¹⁴⁴
			2. Ebû Tayyib ¹⁴⁵
			3. İbn Miksem ¹⁴⁶
			4. Cevherî ¹⁴⁷
	2. Ravh ¹⁴⁸	1. İbn Vehb ¹⁴⁹	1. Muaddel ¹⁵⁰
			2. Hamza b. Ali ¹⁵¹
		2. Zübeyrî ¹⁵²	1. Gulâm b. Şe- nebûz ¹⁵³
			2. İbn Hubşân ¹⁵⁴

¹⁴¹ Yakub b. İshak el-Hadramî (ö. 205/821). Basra imâmıdır. On kıraât imâmından biridir. Zehebî, *Ma'rife*, I, 328-332; İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 386-389.

¹⁴² Muhammed b. el-Mütevekkil el-Basrî Rūveys (ö. 238/852). Zehebî, *Ma'rife*, I, 428; İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 234-235.

¹⁴³ Muhammed b. Harun b. Nafî' b. Kureyş et-Temmâr (ö. 310/922). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 271.

¹⁴⁴ Abdullah b. el-Hasen b. Süleyman en-Nehhâs (ö. 368/978). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 414.

¹⁴⁵ Ğulam İbn Şenebûz, Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf b. Cafer (ö. 350/960 küsur). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 92.

¹⁴⁶ Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen b. Yakub b. Miksem el-Attâr. Babasından kıraâti almıştır. bk. 103. dipnot. (Ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yaklaşık ö. 380/992). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 110.

¹⁴⁷ Ali b. Osman b. Hubşân el-Cevherî (ö. 340/951). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 556.

¹⁴⁸ Ebû'l-Hasen Ravh b. Abdülmü'min el-Basrî (ö. 235/849). Zehebî, *Ma'rife*, I, 427-428; İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 285.

¹⁴⁹ Muhammed b. Vehb b. Yahya b. el-Alâ el-Kazzâz (ö. 270/883). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, II, 276.

¹⁵⁰ bk. 58. dipnot.

¹⁵¹ Hamza b. Ali el-Basrî (ö. 320/932). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 264.

¹⁵² Zübeyr b. Ahmed b. Süleyman ez-Zübeyrî (ö. 300/912). İbn Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, I, 292.

¹⁵³ Ebû Tayyib aynı kişidir. bk. 145. dipnot.

¹⁵⁴ Cevherî aynı kişidir. bk. 147. dipnot.

TABLO X

10. Ha- lef ¹⁵⁵	1. İshak el- Verrak ¹⁵⁶	1. İbn Ebî Ömer ¹⁵⁷	1. es-Sûsencerdî ¹⁵⁸
			2. Bekr b. Şâzân ¹⁵⁹
	1. İshak el- Verrak		1. Muhammed b. İshâk ¹⁶⁰
			2. el-Burzâtî ¹⁶¹
	2. İdris el- Haddâd ¹⁶²		1. Şuttî (Şattâ) ¹⁶³
			2. Muttavvî ¹⁶⁴
			3. İbn Bûyân ¹⁶⁵
			4. Ebû Bekr el-Kutay ¹⁶⁶

¹⁵⁵ İmam Hamza'nın râvîsi Halef, aynı kişidir. bk. 100. dipnot.

¹⁵⁶ İshak b. İbrahim b. Osman b. Abdullah, Ebû Yakub el-Mervezî (ö. 286/889). Zehebî, *Ma'rife*, I, 499-500; İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 155.

¹⁵⁷ Muhamed b. Abdullah b. Muhammed b. Merre et-Tûsî en-Nakkâş (ö. 352/963). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 186.

¹⁵⁸ Ahmed b. Abdullah b. Hadr b. Mesrûr (ö. 402/1011). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 73.

¹⁵⁹ Bekr b. Şâzân b. Abdullah el-Harbî (ö. 405/1014). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 178.

¹⁶⁰ Muhammed b. İshak b. İbrahim b. Osman b. Abdullah el-Mervezî, babasından kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Vefat tarihi tam bilinmiyor. (Yaklaşık ö. 290/902). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, II, 97.

¹⁶¹ Hasan b. Osman Ebû Ali el-Müeddib en-Neccâr el-Burz(s)âtî (ö. 359/970). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 220.

¹⁶² bk. 101. dipnot.

¹⁶³ İbrahim b. Hüseyin b. Abdullah en-Nessâc (ö. 370/980). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 11.

¹⁶⁴ bk. 38. dipnot.

¹⁶⁵ bk. 27. dipnot.

¹⁶⁶ Ahmed b. Cafer b. Hamdân, Ebû Bekr (ö. 368/978). İbn Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 43.

Değerlendirme

Kıraatlerin sahih senet ve tariklerle sonrakilere ulaşması için gösterilen hassasiyet ilgili kaynaklara bakıldığında görülmektedir. Kıraatlerin belli kriterler çerçevesinde ayrıma tabi tutulması sadece Arap gramerine uygunluğu veya “mesâhif-i Osman”ın hattındaki kelime iskeletine uyması değil, aynı zamanda ve hatta en önemlisi muttasıl bir senetle Hz. Peygamber’den naklediliyor olmasıdır.

Hz. Peygamber’den bir şey nakledilirken senedin muttasıl bir şekilde, şaz ve illetten uzak olması önemlidir. Söz konusu Kur’an ve onun kıraâti olunca durum daha da bir önem kazanmaktadır. Zira şifahen nakledilmesi esas olan Kur’an’ın kusursuz ve doğru bir şekilde okunması Hz. Peygambere aidiyetine bağlıdır.

Oryantalistlerin ve onlara tabi olanların iddialarının aksine kıraatte esas umde, elçiden duyulmuş olmasıdır. İnananların keyfede tasarrufta buldukları bir alan olmayıp okunuşundaki tevâtür ulema tarafından tespit edilmiştir. Bu çerçevede kıraât âlimleri ve özellikle Muhammed İbnü’l-Cezerî tarafından kaynağından tespitine kadar, yukarıdaki her bir halka dikkatle incelenerek kıraatlerin ne denli sıhhat derecesinde olduğu ortaya konulmuştur.

Kıraatler bir disiplin içerisinde ve hassasiyetle, tıpkı hadis ilminde olduğu gibi aynı metotlarla, senet ve tarik zinciriyle nakledilmiştir. Kıraât ilmiyle meşgul olanlar rivâyetleri kayıt altına almaktan geri kalmamışlardır. İşte mütevatir, meşhur ve şaz kıraatlerin birbirinden ayrılmasında en büyük rol, yine bu senet ve tariklere düşmektedir.

Makalemizin ana konusu olan eser de mütevatir kıraatlerin imâm, râvî ve tarik zincirinin nazma dökülmüş, ezberlenmeye matuf, manzum ve muhtasar metinler silsilesinin güzel bir örneğidir. Kıraât ilminin belli bir disiplin ve sistem içerisinde talimi hususunda önemli adımlar atmış olan İbnü’l-Cezerî’nin, *Takrîb*’i esasına dayalı bir manzûme olması; hâli hazırda ülkemizde kıraât eğitiminde takip edilen “*takrib/tayyibe tariki*”nin ricalini içermesi sebebiyle önemi haizdir. Muradımız ilmi mirasımızın her alandaki eserlerinin gün yüzüne çıkmasıdır. Elyazması eserlerin tahkik ve neşrinin ne kadar önemli olduğu ilim erbabınca malumdur. Bu çalışma da böy-

le bir gayeye hizmet etme yolunda atılmış küçük bir adım olma ümidi beslemektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamit Birişik, *Kıraât İlmi ve Tarihi*, Emin Yay., Bursa 2004.
- Ahmed el-Yezîdî, *el-Ca’berî ve menhecuhu fî kenzi’l-me’ânî me’a tahkiki nemûzecîn mine’l-kenz*, el-Memleketü’l-Ğarbiyye 1998.
- <http://makhtota.ksu.edu.sa/>
- <http://makhtota.ksu.edu.sa/makhtota/3733/1> (10.02.2012)
- İbn Cemaa el-Kinânî, *Tezkiretü’s-sâmi’ ve’l-mütekellim fî edebi’l-âlimi ve’l-mute’allim*, thk. Abdüsselam Ömer, Dâru’l-Âsâr, Kahire 2005.
- İbnü’l-Cevzî, *el-Hassu alâ hifzi’l-ilm ve zikru kibâri’l-huffâz*, thk. Fuâd Abdülmün’im, Müessesetü Şebabi’l-Cami’a, İskenderiye 1993.
- İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fî’l-kıraâti’l-aşr*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut ts.
- _____, *Ğayetü’n-nihâye fî tabakâti’l-kurrâ I-II*, edtr. G. Bergstraesser, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1982.
- _____, *Müncidü’l-Mukriîn ve Mürşidü’t-Tâlibîn*, nşr. Ali b. Muhammed el-İmran, Kahire ts.
- _____, *Tahbîru’t-Teysîr fî’l-kıraâti’l-aşr*, thk. Ahmet Muhammed, Dâru’l-Furkân, Ürdün 2000.
- _____, *Takribu’n-neşr fî’l-kıraâti’l-aşr*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2002.
- İbrahim Muhammed el-Cermî, *Mu’cemü ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kalem, Dimeşk 2001.
- Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *UÛF Dergisi*, 2008, c. 17, sy. 1.
- _____, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *UÛF Dergisi*, 2008, c. 17, sy. 1.
- Mehmet Ali Sarı, “Âsım b. Behdele”, *DİA*, III, 475-476.

- Mekki b. Ebî Talib, *el-İbâne an me'âni'l-kıraât*, mhk. Abdülfettah İsmail Şelebî, Daru Nehda, Kahire ts.
- Muhammed İdris eş-Şafiî, *Dîvânü'l-İmâmi's-Şafi'i*, thk. Emil Bedi' Yakub, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1996.
- Muhittin Eliaçık, "Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği", *İÜ Türkiyat Mecmuası*, 2011, 21(2), s. 105-146.
- , "Şemsi Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikayetü'r-Rivâye Tercümesi", *Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi*, 2009/II.
- Murat Akgündüz, *Osmanlı Medreseleri -XIX. Asır-*, İstanbul 2004.
- Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraât İlminin Talimi*, İşaret Yay., İst. 1990.
- Nurettin Ceviz, Soner Gündüzöz, "Osmanlı Medrese Kültüründe Manzum İlmî Eser Geleneğinin Güzel Bir Örneği: Lûgat-i Yûsuf", *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 29.
- Raşit Öymen Hıfzurrahman, "İslamiyet'te Öğretim ve Eğitim Hareketleri I", *AÜF Dergisi*, IX.
- Seyit Rizkuttavîl, *Fî ulûmi'l-kıraât medhal dirase ve't-tahkik*, el-Mektebe el-Faysaliyye, Mekke 1985.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, Merkez Dirâseti'l-Kur'âniyye, Suudi Arabistan ts.
- Şihâbuddîn el-Kastalânî, *Letâifü'l-işârât fî fûnûni'l-kıraât*, thk. Âmir Seyyid Osman, Abdüssabûr Şahin, Kahire 1972.
- Şükran Fazlıoğlu, "*Manzûme fî Tertîb el-Kutub fî el-Ulûm* ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Ocak 2003, c.1, sy.1, s. 97-110.
- Tayyar Altıkulaç, "Kâlûn", *DİA*, XXIV, 268-269.
- , "Dûrî", *DİA*, X, 5-6.
- , "Ebû Amr b. Ala", *DİA*, X, 94-96.
- , "Ebû Bekir b. Ayyâş", *DİA*, X, 109-110.
- , "Ebû Ca'fer el-Kârî", *DİA*, X, 116.
- , "Ebu'l-Hâris", *DİA*, X, 322.
- , "Hafs b. Süleyman", *DİA*, XV, 118-119.
- , "Hallâd b. Hâlid", *DİA*, XV, 381.

_____, “Hamza b. Habîb”, *DİA*, XV, 511-513.

_____, “Hişam b. Ammar”, *DİA*, XVIII, 151.

_____, “İbn Âmir”, *DİA*, XIX, 308-310.

_____, “İbn Cemmâz”, *DİA*, XIX, 395-396.

_____, “İbn Kesîr”, *DİA*, XX, 131-132.

_____, “İbn Miksem el-Attâr”, *DİA*, XX, 200.

_____, “İbn Mücahid”, *DİA*, XX, 214-215.

_____, “İbn Şenebûz”, *DİA*, XX, 376-377.

_____, “İbn Verdân”, *DİA*, XX, 445.

_____, “İbn Zekvân” *DİA*, XX, 462.

_____, “Kisâi, Ali b. Hamza”, *DİA*, XXVI, 69-70.

_____, “Kunbül”, *DİA*, XXVI, 275.

Zehebî, *Ma’rifetü’l-kurrâi’l-kibâr ‘ale’t-tabakâti ve’l-a’sâr I-IV*, thk.

Tayyar Altıkulaç, TDV İSAM Yay., İstanbul 1995.

Ekler

a. Eserin künyesinin bulunduğu tanıtım kartı.

b. Manzum metnin ilk iki sayfası

